

KÖZMŰVELŐDÉS.

Az erdélyi róm. kath. irodalmi társulat heti közlönye.

MEGJELENIK MINDEN SZOMBATON.

Előfizetési díjak:		A társulat minden rendű tagjai a lapot tagdíjaikért kapják.	A lap szellemi részét illető cikkek kezeztőségnek, az előfizetési pénzek tári, — az esetleges reklamációk pedig a kiadóhivatalnak küldendők.
Egészévre — — — — —	8 kor.	—	
Félévre — — — — —	4 "	Kéziratokat nem adunk vissza.	
Negyedévre — — — — —	2 "		

Schlauch Lőrincz.

1824—1902.

Ki tudja miért, az isteni Gondviselés igen gyakran látogat bennünket. Várad biboros püspökéről annyi ellentétes szomorú hír után, ma mint villámcsapás terjedt szerte szét e hazában a legmegrázóbb, hogy az a fényes szövétnek, mely félszázadnál hosszabb időt át a hierarchia minden fokozatában a legelsőbbtól kezdve a legfelsőbbig világolt, lobogott előttünk, f. hó 10-én este 9.50-kor kialudt.

Összekulcsolt kézzel kérdőleg állunk meg itt ezen alig sejtett gyász esetén az isteni Gondviselés ismeretlen tervei előtt. Mi ez — mi célja van ezzel velünk?! Felgyújtja világosságának szövétnekét közöttünk; biztat, vezet, kalauzol, emel; azután hirtelen ijesztő módon kiragadja ezen fényt közülünk; magunkra hagy, eltaszit és megostoroz bennünket. Borzadály fut keresztül rajtunk, a rémes félelem az aggodalom a halál izzadását sajtolja ki belőlünk. — idegeink megszibbadnak, a toll kihull kezünk-ből, szívünket megdermeszti a mélységes fájdalom és e mélységes fájdalomban megeregednek forró könnyeink.

A váradi egyházmegye, melyben a Benkovichok, Csákyak, Forgáchok, Patachichok, Lajcsákok, Szaniszlók nyomában a nagy Schlauch sok évre pótolhatatlan űrt hagy maga után, siratja tudós biborosát; de mély részvétellel vallás és nemzetiségi különbség nélkül csatlakozik a váradi egyházmegye gyászához az egész ország, sir az egész nemzet, mert mindnyájunknak hullott le koronája, veszett el biborosa: Schlauch Lőrincz.

Mert Schlauch Lőrincz nemcsak a váradi egyházmegyéé, hanem az egész országé, az egész magyar nemzeté vala. Hatalmas szervező erővel áldotta meg a Gondviselés és ő ezt a nagy erőt érvényesítette is az egyház és a haza érdekében mindenütt. Minden égető kérdésnél, hol az egyház joga, tekintélye és érdeke kívánta, a hetvenes évek autonomiai mozgalmaitól egészen az egyházpolitikai törvények szomorú idejéig, szívének és lelkének, méltóságának és lángszénének egész erejével ott volt a váradi biboros. Beszédeiben, melyeket az autonomiáról, a munkás kérdésről, a katolicizmusról, a hazaszeretetről, az evolúcióról és sok mindenről tartott, a nagy történetbölcselel szólott és benne a mult századnak egyik legnagyobb s a Szentlélek Isten által ihletett igazi apostolatát látjuk. Ővéi azért mindig csodálták, a küzdelemben ellenségei pedig félték és rettegtek tőle. Ha szólott, lelke izzott, mint az égő vulkán belseje; az a tudat, hogy az egyház jogaiért küzköd, kiült homlokára és ilyenkor szemében a hitvallók nemes tüze égett, mely halálra elszántá és végtelen nagygyá tette őt. Igazán valószínű apologetája volt fél századon át az anyaszentegyháznak, mikor annak jogait és törvényeit, tanítását és szeplőtlen tisztaságát kellett megvédelmezni.

Szomorú, mély és leirhatatlan azért a mi gyászunk. Vajjon lesz-e még a hazában egy Schlauch, a ki nagy tudásával, mély bölcsességével, jötekonyságával és mindenek fölötti szeretetével a nemzet sebeit bekötözze és nagy kath. célok elérésére serkentse, segítse és emelje? Lesz-e, nem tudjuk; a jövőbe belátni nem lehet, hanem hisszük, hogy az Ur velünk lesz, és nem hagy árván magunkra.

Boruljunk le a nagy halott földi maradványai előtt; fogjuk fel kezünket és imádkozzunk, hogy az isteni Gondviselés a mélyen sujtott váradi egyházmegyének árvaságában nyújtson vigasztalást, — a nemzetnek e nehéz csapásban adjon enyhülést. — a nagy halottnak az örök Atyánál, a kihez egy hosszú és áldásdús élet után visszatért, csendes, örökké tartó nyugodalmat!

A gyulafehérvári székesegyház keletkezése.*)

Ezen székesegyháznak keletkezése kétségtelenül összeesik az erdélyi püspökség alapításával. A ki az erdélyi püspökséget alapította, tagadhatlanul az vetette meg alapját ezen püspöki székesegyháznak is; mert püspökséget úgy, mint plébániát alapítani megfelelő istentiszteleti helyiség nélkül céltalan eljárás volna, illet egy bőkezű, céltudatos alapítótól föltételezni nem lehet.

Az erdélyi püspökséget pedig szent István első koronás királyunk alapította, valószínűleg a II. Gyula erdélyi vajda fölött 1002-ben kivívott győzelem emlékére a zsákmányul jutott kincsekből 1003-ban.

Szent Istvánnak ezen hadjáratairól legelőször egy külföldi forrás, a *Hildesheimi* krónika emlékezik meg ezen szavakkal: „Stephanus rex Ungariae, super avunculum suum, regem Julum cum exercitu venit; quem quum apprehendisset cum uxore et filiis duobus, regnum ejus vi ad Christianitatem compulit.“ Chron. Epporum Hildesheim. 814—1573. ad an. 1003. Leírják azt a külföldiek közül még *Baronius* tom. XI. Annalium ad an. 1002. num. 17., ki már azt is megmondja, hogy ez a Gyula hol lakott s miért támadta meg őt haddal unokaöccse, midőn így ír: „Hoc siquidem anno lacessitus a Giula Transsylvanicae principe, avunculo suo, ob disparem cultum religionis, aegro illo animo ferente, Stephanum adeo addictum Christiano cultui; licet coactus ab avunculo traheatur ad bellum, invitus tamen et necessitate compulsus, cum armis impeteretur, comparato exercitu, Transilvaniam petiit, profligatoque hoste, eoque una cum suis captivo ducto, eam sibi provinciam subjugavit, atque regno hungarico junxit: quam et reddidit Christianam.“ Továbbá *Pagi*us Annalium num. 8. ad an. 1002., ki hivatkozva a hildesheimi krónikára, inkább hiszi, hogy ezen esemény nem 1002-ben, hanem 1003-ban történt. — Végül *Ademarus Chabannensis*, ki a Labbeus által kiadott krónikájában azt írja: „Stephanus etiam rex Ungariae, bello appetens Ungariam Nigram (igy nevezi Transilvaniát) tam vi quam timore et amore ad fidem veritatis totam illam terram convertere meruit.“ Apud Labbeum tom. 2. pag. 170. (Stilting J. Vita S. Stephani. Jaurini pag. 112. §. XXV.)

Hazi íróink közül, szintén csak a régi krónikásokra hivatkozva, először is a *Névtelen* szólal meg irván a következőleg: „Tempore cujus (nempe Gyulae) S. Rex Stephanus subjugavit sibi terram Ultrasilvanam et ipsum Geulam vincitum in Hungariam duxit, et per omnes dies vitae suae carceratum tenuit, eo quod in fide esset vanus, et noluit esse christianus, et multa contraria faciebat S. regi Stephano, quamvis fuisset ex cognatione matris suae.“ (Névt. c. VI.) — Ugyanezen korból leírja még ezen eseményt *Kézai* Simon és a *Képes Krónika* is. A XV. századbeli krónikások közül pedig *Thuróczi* így

ír: „Porro beatus Stephanus, postquam regiae celsitudinis coronam divinitus est adeptus, famosum et lucrosum bellum gessit contra avunculum suum, nomine Gyulam, qui tunc temporis totius ultra silvam regni gubernacula possidebat. Anno itaque Domini 1002. beatus rex Stephanus coepit Gyulam ducem, cum uxore et duobus filiis et in Hungariam transmisit. Hoc autem ideo fecit, quia sapientissime admonitus a beato rege, nec ad fidem Christi conversus, nec ab inferenda Hungariae injuria conquevit.“ (Thuróczi Chr. 2. c. 29.) — Továbbá *Ranzanus* ezt írja: „Suscepit (Stephanus) gessitque bellum adversus Giulam, avunculum suum, non eo solum, quod infestabat fines Hungariae: sed quod etiam abhorrebat a Christi cultu. Et licet illum persaepe monuisset, rogassetque, ut patienter accomodaret aurem documentis salutis, quibus perfacile posset agnoscere veritatem: ille tamen et deridebat regem, et pia ejus monita despiciebat. Erat ille dux regionis, quam vocitant Transsylvaniam, propterea quod eos, qui illam adeunt ex Hungaria, per sylvas loca, perque arduos montes, facere iter oportet. Cumque regio ipsa abundet laudatarum rerum maxima copia, argenti praesertim et auri; fiebat ut novellum Hungarorum regem, auderet facile et superbe contemnere. At vero Stephanus primum Christi, deinde temporalibus armis fretus, loca illa additu difficilia, magno animo penetrat, ac tandem collatis signis, commisso praelio, illum superat, capitque: et cum uxore, duobusque filiis, mittit in Hungariam, ut carcere adservaretur. Ipsam vero Transsylvaniam non modo coegit, ut suo pareret imperio: verum etiam subigi ex eo tempore voluit illis, qui in regnum Hungariae deinceps succederent.“ (Ranzanus Epitome rerum Hung. Indice 8.) — Végül *Bonfini*: „Ab anno salutis secundo supra millesimum, inter Stephanum et Gyulam avunculum intestina bella exoriuntur. Is enim nepotem Christiana fide initiatum, et a Scythica religione descendentem iniquissimo animo ferebat. Quare non solum verbis saepe Regem acerrime corripuerat; verum etiam armis lacessere nitebatur, ut ad patrias hunc caeremonias revocaret. Ubi verbis se nihil perficere posse intellexit, a Transsylvanicae montibus, cui praeerat, Ungariam quotidianis incursionibus et rapinis infestat. Contra Rex piissimus, ne cum suo sanguine manum conserere cogeretur, per legatos et faciales admonuit, obsecravitque saepissime, ne in Scythica feritate persisteret; verum Deum, et Servatorem suum agnosceret: omnis tamen opera eludebatur. Proinde hunc Ungaris quotidie insultantem, et varia detrimenta inferentem, armis coercere cogitur. Comparato ne mediocri quidem exercitu, in Transsylvaniam contenditur, paucis mensibus universa capitur. Gyula cum uxore duobusque liberis postremo captus, in Pannoniamque ductus. Preciosissima regio, et auri, vini, frumenti, pecorum, omniumque rerum feracissima, ex eo tempore Hungariae regno est adjecta. Populi omnes, qui eum Daciae tractum incolabant, partim vi, partim sponte, in Chri-

*) Részlet Újfalu József apátkanonoknak az Alsófehérmegyei tört. rég. és természetud. egylet 1902. jun 15-iki közgyűlésén tartott értekezéséből.

stianam fidei asserti sunt.“ (Bonfinius: Decades rerum Hung. I. 1. Stillingnél i. m. 113. l.)

Vannak ugyan újabb történetíróink közül többen, kik mindezen külföldi és hazai írók hitelességét kétségbe vonva, mesének mondják Erdélynek ugy Töhötöm által való elfoglaltatását, mint Szent István által való meghódoltatását, szent Lászlónak tulajdonítván azt, még olyan szegény okoskodással is, hogy a hildesheimi krónika, melyre a többi krónikások támaszkodnak, nem mondja meg, hogy Gyula országba hol feküdt s a későbbi krónikások csak önkényesen helyezik azt Erdélybe. — De nagyajtai Kovács István a kolozsvári Nemzeti Társalkodó 1833-iki évfolyamának II. f. évi részében részletesen és épen az általok felhozott forrásokból mutatta meg ezen vélemény alaptalanságát. És helyesen jegyzi meg ezen írókról Szilágyi Sándor, hogy „ezen urak semmit sem oldanak meg, csak rombolnak.“ (Szilágyi S. Erdélyország története. I. K. 12. l.)

Szent Istvánnak tehát ezen erdélyi hadjárata általánosan vallott és még alaposan senki által meg nem cáfoltt tény. De nem kevésbé általános és még meg nem döntött nézet az is, hogy Szent István a Gyula fölött kivívott győzelem emlékére s a kereszténységre térített alattvalói számára, a neki jutott gazdag zsákmányból alapítá az erdélyi püspökséget és székesegyházat, épügy, mint az ugyan ezen alkalommal legyőzött Keán bolgár fejedelem roppant kincseiből a székesfehérvári prépostságot s számára a Nagyboldogasszonyról nevezett fényes templomot.

Ugyanis Hartvik szerint szent István tíz püspökséget alapított. „Ezek után — írja nevezett krónikás-tartományait tíz püspökségre osztá úgy, hogy az esztergomi egyház a római apostoli szék jóváhagyásából és megerősítéséből a többinek feje és oktató vezére lenne.“ (Hartvik VIII. fej. Erdynél 12. l.) Ezen tíz püspökség közé számítják pedig összes íróink a gyulafehérvárit, vagyis erdélyit is. Kollár Adám azt írja: „Szent István alapította az esztergomit, kalocsait, egrit, pécsit, veszprémit, nyitrai, bácsit, gyulafehérvárit, csanádít, szerémit. (Kollár A. „Hist. Dipl. Jur. Patron.“ 62. l.) Pray a zágrábi, boszniai és szyrmiai püspökségek kivételével az ő korában fennálló többi magyar püspökségek alapítását mind szent Istvánnak tulajdonítja irván: „Archiepiscopatus Strigoniensis, qui Divo Stephano primo Hungariae regi ut reliqui episcopatus, si Zagrabiensem et Syrmiensem demas, sua incunabula debet“ . . . (Pray Specimen Hierarch. hung. Posonii et Cassoviae. 1777. l.) Katona meg ezt írja: „A mi véleményünk szerint szent István a Dunántúl négy püspökséget alapított: az esztergomit, győrit, veszprémit, pécsit; ugyanannyit a Duna és Tisza közt: a bácsit, kalocsait, vácit, egrit; kettőt a Tiszántúl: a csanádít és váradit; egyet pedig Erdélyben“ (Katona „Historia Ducum“, 743.)

Koller József szerint pedig szintén: Esztergom, Kalocsa, Veszprém, Eger, Győr, Csanád, Vác, Nagy-

Várad, Erdély és Pécs a szent István által alapított püspökségek. (Koller „Prolegomena in Hist. Episc. Quinqueecclesiensis“ 70. l.) Az újabb írók közül Fessler a következőket tartja szent Istvántól alapított püspökségeknek: Kalocsa, Bács, Győr, Veszprém, Pécs, Maros (később Csanád), Nagyvárad, Erdély. (Dr. J. A. Fessler „Die Geschichte der Ungarn“. Leipzig. 1815. I. 370. l.) Az esztergomit nem említi, valószínűleg azért, mert az már kezdetben érsekség volt. Lányi 11 püspökséget tulajdonít szent Istvánnak és pedig: az esztergomit, győrit, veszprémit, pécsit, vácit, egrit, kalocsait, bácsit, csanádít, váradit, gyulafehérvárit, zágrábit, nyitrai, szerémit, boszniai, milkóit. (Lányi-Knauz „Egyháztörténelem“. I. 299. l.) Szabó Károly szerint: „Esztergom, Kalocsa, Bács, Pécs, Győr, Veszprém és Eger iránt nincs vélemény-különbség; sőt ezekhez sorozható a nyitrai püspökség is. A nagyváradit és váci püspökség felállításának ideje vita tárgya. A gyulafehérvári és csanádi püspökségeket István alapította ugyan, de hiteles adatok szerint csak koronáztatása után.“ (Szabó Károly „Magyar vezérek kora.“ 434. l.) Horváth Mihály szerint hasonlóan: az esztergomi, kalocsai, veszprémi, pécsi, győri, bácsi, nagyváradit, egrit, váci, gyulafehérvári és az 1030 körül alapított csanádi a szent István által alapított püspökségek. (Horváth M. „A kereszténység első százada Magyarországon“. 182. l.) Pauler Gyula a következőket tartja a szent István által alapított püspökségeknek: Pécs, Veszprém, Győr, Kalocsa, Vác, Esztergom, Eger, Nagy-Várad, Csanád és Erdély. (Pauler Gy. „A magyarok meglepedéséről“. Századok. 1877. évf. 481. l.) Mátyás Flórián ezek közül csak a vácit és váradit nem ismeri el szent Istvántól eredetnek, az erdélyi ellen kifogást nem tesz. (Mátyás Fl. „Historiae Hung. fontes“. I. 181. l.) Végre Balics Lajos kitől ezen adatokat kölcsönöztük, ezen véleményt nyilváníti: „Mi a következőkben állapodunk meg: A Dunántúl Pécs, Veszprém, Győr; Dunáninnen: Kalocsa, Vác, Esztergom, Bács; a tiszai részeken: Eger, Csanád, végre Erdély.“ (Dr. Balics Lajos. „A rom. kath. Egyház Története Magyarországon.“ Budapest 1885. I. 66. 67. ll.) „Az egyháznak — írja Frankl (Fraknoi) Vilmos, — mely a nemzeti élet minden irányával legszorosabban összenőtt, hazánkban szent István király volt alapítója . . . A magyarországi egyháznak királyi székvárosát, Esztergomot tette központjává. Itt érsekséget alapított, melynek első főpapját Asztrikban tiszteljük . . . Az érsekség alatt tíz püspökség állott. Miután alapítási okmányaik és legrégebbi irományaik elvesztek, a szent István által alapított tíz püspökség névsorát teljes biztossággal alig tudjuk megállapítani. A kalocsai, egrit, győri, veszprémi, pécsi, csanádi és erdélyi ide tartozik.“ (Frankl V. A magyar nemzet története. Pest. 1872. I. F. 149—150. ll.) — Kővári László meg így ír: „Magyarhont püspöki megyékre is felosztván: Erdélyt egy püspöki megyévé alakítja s a kalocsai érsek alá

rendeli: míg az esztergomi érsek a hat nyugati püspöki megyét kormányozá. *E püspökséget s káptalanát Fejervárra teszi le*, még pedig mint hinni szeretik 1003-ban Fejervártt. Melléje a Gyulától lefoglalt kincsekből azon templom alapját veti meg, mely sok ujtás után bár, de eredeti helyén most is áll.“ (Kővári L. Erdély Történelme. I. K. 61. l.) „Az István által alapított püspökségek számának és neveinek jegyzéke,—írja *Kerékgyártó* Árpád — nem jutott el korunkig, s ezeket az alapítvány-levelek vagy hiteles tudósítások hiányában kinyomozni nem is lehet A csanádi egyházmegyét István 1030 körül alapította, a *gyulafehérvárit* némelyek véleménye szerint Erdély bekebelezése 1002 után, s még az esztergomi, kalocsai, bácsi, pécsi, egri, veszprémi és győri püspöki megyéknek István által történt alapítására iránt egyeznek a vélemények.“ (*Kerékgyártó* A. Magyarország történetének kézi könyve. I. R. 67. l.)

Továbbá, egyenesen az erdélyi püspökségről írva, annak alapítását szent Istvánnak tulajdonítják a következő írók. *Szeredai* Antal „Series ant. et rec. Episcoporum Transilvaniae“ című nagybecsű munkáját e szavakkal vezeti be: „Tempus fundati Episcopatus communi consensu rerum Hungaricarum scriptores ad annum illum collocant, quo Sanctus Stephanus Rex sacra iam Corona redimitus, avunculum suum Gyulam Ducem bello domuit, e cujus victoriae spoliis Ecclesiam hanc Albensem Transilvaniae natam contendunt.“ (Szeredai A. „Series ant. et rec. Episcop. Trans.“ A. Carolinae. 1790. I. l.) *Benkő József* így ír: „Christianam religionem pater divi regis Stephani Geyza in Hungariam admisit, Scythicorumque rituum ac morum aliquam induxit mutationem. At religio christiana virtute S. Stephani, primi Hungarorum regis inter Hungaros aequae ac Transilvanos perfectius fundata fuit et providentia subsequentium regum conservata. Transilvania, ubi an. 1003. Episcopatum Albensem fundaverat, an. 1010. in universum ad Christum conversa perhibetur. (Benkő „Transilvania.“ II. R. XIII. fej. 139. l.) És ezen állításának bizonyítására idézi *Faschingot* „Nova Dacia“. II. R. 105. l. — Az 1846-ban kiadott erdélyegyházmegyei *Schematismusban* pedig ezt olvassuk ezen püspökség alapításáról: „Transilvania potitus s. Rex Stephanus, eo praepriis curas suas convertit, ut in hac etiam provincia christiana religio majora in dies capiat incrementa, firmioresque figeret radices, atque ideo omnium domesticorum Scriptorum consensu Albae-Juliae, hodie Carolinae, Episcopatum et Capitulum instituit, ac utrumque amplissimis possessionibus locupletavit. Ipsae quidem literae fundationales primigeniae temporum injuria perierunt, earum tamen defectum aliquatenus supplere censerit possunt: 1. Belae IV. regis de anno 1246. et Stephani V. R. de an. 1263. fasc. 3. n. 50. Cistae Cap. — 2. Ladislai II. R. de a. 1282. fasc. 1. n. 75 Cistae Cap. — 3. Andreae I. R. de a. 1296.

fasc. 2. n. 49. Cistae Cap. — et ejusdem Ladislai R. de a. 1291. fasc. 6. n. 25. Cist. Cap. — „Erdély különállását — írja *Szilágyi* Sándor — István nem bántotta. Vajdává (mivel a legyőzött Gyulát a vajdaságtól megfosztotta) egy Zsolt nevű főurat nevezett ki, ki azonban csak a magyar területen vitte a helytartóságot. Behozta a várszerkezetet ugyanezen részekre vonatkozólag, s a nemességnek mindazon fokozatát, mely ezzel kapcsolatban volt. A keresztény vallás megszilárdítása végett pedig egy *római püspökséget állított fel*, gondoskodott térítőkről, papokról s ideiglenes könnyű művű fából készült egyházakról.“ (Szilágyi S. „Erdélyország Története.“ Pest. 1866. I. 16. l.) Ugyanezen véleményt osztják még igen számosan azok közül, kik ezen tárgyról irtak s kiknek elég legyen Knauz Nándor után csak munkáira hivatkoznom. Szentiványi: *Catol. Episc. Transsilv. Dissert. paral.* 81. l. Lehotzky: *Episcopi Transsilv. Stemmatograph.* I. 61. l. Kovachich: *Transsilv. Indices.* 388. l. — Seivert: *Entwurf des Siebenbürg. Bischöfe.* Siebenbürg. Quartalschrift. I. — Fejér György: *Relig. Init.* 118. l. és *Codex Diplom.* VII. II. 270. l. — Czinár: *Index* 9. 458. 522. l. — Jerney: *Fehérvári (erdélyi) káptalan.* M. Tört. Tár. II. 51. l. — Zerich *Tivadar:* A károlyfehérvári székesegyház. *M. Sion.* I. 42. 263. l. — Cornides *Daniel:* *Bibliotheca Hung.* Pest. 1792. 273. l. — *Series Epporum.* Transsilv. ab. a. 1114—1762. Kézirat a Nemzeti Muzeumban. II. 478. l. Grf. Kemény *József.* *Vicisitudines Rel. et Cleri R. Cath. in Transsilv.* Kézirat az esztergomi könyvtárban. — Hogy pedig az alapítólevél s más e korbéli okmányoknak hiányában, ezen általános véleménynek minőtörténeti alapja lehet, azt fölfejtí nekünk *Knauz* Nándor a már idézett *Lányi-féle* „Egyháztörténelem“ I. k. 332. lapján foglalt jegyzetében, a hol ezt mondja: „Hogy az erdélyi püspökséget szent István alapítá, régebbi okmányok hiányában, *Máté* erdélyi vajdának 1277. évi levele, melyben a püspökségnek 45 marka finom ezüstöt adományoz, így bizonyítja: „Sanctam matrem Ecclesiam b. Michaelis de Alba, que sedes est episcopalis per divum Sanctumque olim regem nostrum Stephanum beate memorie iam fundatam et aedificatam, perque subsequos divos sanctosque Reges ditatam.“

Kétséget nem szenved tehát, hogy az erdélyi püspökséget szent István király alapította s hogy ennél fogva a gyulafehérvári székesegyháznak legalább alapját ezen szent és buzgó király vetette meg. Azt azonban nem tagadom, sőt készséggel engedem meg, hogy a szent István király által ókeresztény bazilika izlésben épített templom nem maradt fenn s a most álló gyönyörű román templom csak a XI. század vége felé épülhetett, miként ezt alapos készütséggel kimutatta Müller: *Die kirchliche Baukunst des rominischen Styles in Siebenbürgen.* Wien, 1859. 16. l. s így igazuk van azoknak, kik szent László királyt tartják ezen mostani székesegyház újra építettőjének, kivéve a később

csatolt részleteket, kiról a már említett erdélyi Schematismus azt jegyzi föl: „S. Ladislaus, qui sub finem seculi undecimi gloriose in Hungaria regnavit, Ecclesiam hanc Albensem regia largitate locupletavit, ut prodit biographus ejusdem Sancti Regis Corsendonaeus apud Cl. Katona Hist. Pragm. Hung. P. I. pag. 463.“ Az itt hivatolt életrajzban ugyanis az mondatik ezen szt. királyról: „Duos quoque Episcopatus *ordinavit* et regia liberalitate *locupletavit*.“ És hogy melyek lehettek ezen püspökségek, arra nézve felvilágosít bennünket Temesvári Pelbárt, midőn így ír: „B. Ladislaus *monasteria* Episcopalia duo construxit, scilicet Váradinense et Albense.“ Hogy pedig itt sem a püspökség, sem a székesegyház eredeti alapításáról nem lehet szó, hanem csak azoknak gazdag megajándékozásáról, illetve az utóbbinak megújításáról, vagyis újból való rendezéséről, rendbehozataláról, azt tanúsítja az életrő azon kifejezése: *ordinavit*; mert miként Katona helyesen jegyzi meg Ganóczyval szemben, ki a váradai püspökség alapítását, ezen helyre támaszkodva, szt. Lászlónak akarta vindikálni, nagy különbség van az *ordinavit* és *fundavit* között.

Mennyire általános, mindenki által vallott és senki áltai kétségbe nem vont vala ezen nézet, ennek kimutatásul nem tartom érdektelennek bővebben is hivatkozni azon heves irodalmi vitára, mely a váradai püspökség alapítását illetőleg egy részt Pray, Katona és Cornides, másrészt pedig Ganóczy György között kifejlődött. — Midőn ugyanis Ganóczy azon véleményének támogatására, hogy a váradai püspökséget nem szt. István, hanem szt. László alapította, hivatkozott Temesvári Pelbárt fenidézett azon szavaira: „B. Ladislaus *monasteria* Episcopalia duo construxit, scilicet Váradinense et Albense.“ — Katona, hivatkozva azon általános tudatra, mely szerint a fehérvári püspökséget szt. István alapította, Pelbárt ezen szavait úgy értelmezte, hogy azokban nem püspökségek alapításáról, hanem vagy a püspöki laknak, vagy a székes templomnak fényesebb felszereléséről, kijavításáról lehet szó, irván a következőket: „Sicut enim Albense monasterium eppale non ita s. Ladislaus construxit, quasi dioecesium Transylvaniensem ipse primus erexisset, sed quod Eppatum, illic a s. Stephano conditum, ornaverit, vel aedem eppalem, aut Ecclesiam cathedralem splendidum educendo —; ita de Váradinensi quoque sentendum esse, par utriusque descriptio ratio postulat.“ Ganóczy érezte ezen érvelésnek súlyát s hogy véleménye mellett annak dacára megmaradhasson, szövegmásításhoz folyamodott, irván: „Pelbárt dicere volebat Váradinensem et Zagrabiensem.“ Midőn pedig Katona fölhívja, hogy fejtse föl, minő alapon csusztatja be Pelbárt szövegébe „Albense“ helyett a „Zagrabiense“ szót, Ganóczy azt válaszolta, hogy Pelbártnak „Zagrabiense“-t kellett írnia, mivel „Albense“-t nem írhatott, „quia Albensem s. Stephanus condidit.“ (Lányi—Knauz. Egyháztörténelem. I. 325. 1.)

De nem hagyhatom figyelmen kívül újabb történetiróinknak ellenvéleményét, mely szerint ezen püspökséget nem szt. István, hanem szt. László alapította s melynek legújabb nagy apossággal széles tudással és erős logikával ugyan, de talán mégis egy kissé tulságos merészséggel megadott Karácsonyi János fiatal tudósunk a „Katholikus Szemle“ 1896-iki évfolyamában, „A honfoglalás és Erdély“ címen megjelent szép értekezésében.

Karácsonyi, kinek ezen értekezésében célja bevitatni, hogy Erdély Szent István uralkodása előtt nem volt lakott föld, azt Töhötöm s utódai nem birták, sőt maga Szent István sem foglalta el egyszerre, hanem csakis az 1020—30. évektől kezdve csatoltatott részenként Magyarországhoz, ezen céljának kivitelében nagy akadályra bukkán az erdélyi püspökség alapításában. „Mert, mondja igen helyesen, ha való, amit eddig csaknem mindenki hitt és hirdetett, hogy az erdélyi püspökséget Szent István, mégpedig Gyula-Fehérvár székhelylyel alapította, akkor természetesen régen megütlék azt a magyarok; hisz sivatag pusztaság számára nem kell püspökség. De vajjon, kérdi, csakugyan Szent István alapította-e, s ha úgy volna, Gyulafehérvárt alapította-e meg az erdélyi püspökséget?“

A fölvetett kérdésre természetesen, céljának megfelelően, úgy teel, hogy az erdélyi püspökséget, nem Szent István alapította, vagy ha ő alapította, nem Gyulafehérvárt, hanem azon megyék valamelyikében, melyek Magyarországból régen az erdélyi püspökséghez tartoztak, u. m. Szatmár-, Szilágy-, Ugocsa- és Máramarosmegyék, s a melyekben legnagyobb birtokai feküdtek, és innen helyezte át Gyulafehérvárra később sz. László.

Hogy ezen véleményét bebizonyíthassa, mindek előtt a mult század elejéről kelt *hamisítvány*-nak mondja Máté vajdának fennebb idézett adomány-levelét, melyet egész terjedelmében Fejér adott ki „Initia religionis apud hungaros“ című művében a 241. lapon. Ezen állítását nem indokolja, csak egyszerűen hivatkozik a Századok 1894-iki évfolyamára. Én sem bocsátkozom ennek részletes vitatásába, csak azt jegyzem meg, hogy ezen okmányok hitelességét oly tekintélyes történészek ismerték el, kiknek kritikájában én teljesen megnyugszom. A többek között csak egyik erdélyi halhatatlan emlékü történetbúvárunkra, Kemény Józsefekre hivatkozom, jelesen azon értekezésére, mely a Magazin für Geschichte . . . Siebenbürgens v. Ant. Kurz. Kronstadt. 1845. I. 230. 1. jelent meg.

Azután azt mondja Karácsonyi, hogy Hartvik ugyan Szent Istvánnak 10 püspökség alapítását tulajdonítja, de ki jogosít fel bennünket, hogy ezen püspökségek közé az erdélyit is odaszámítsuk? — Véleményem szerint feljogosít bennünket erre azon egyszerű körülmény, hogy ha a szt. László idejében fenállott püspökségekből leszámítjuk azokat, melyek-

ról biztosan ki lehet mutatni, hogy azokat nem szent István alapította, az erdélyit is elvéve, nem marad meg annyi, hogy a 10-es szám kijöjjön. Ha pedig Karácsonyi Hartvikot is kétségsbe vonná, miként ezt sejteti, utasítom őt Stillinghez (Vita S. Stephani. 1—6. ll.) a hol a szintén kétségeskedő Schwartz Gotfriddal bánik el alaposan nevezett író.

Karácsonyinak azon véleményére nézve továbbá, hogy ha szent István alapította is az erdélyi püspökséget, azt nem Gyulafehérvárt, hanem a fennebb említett megyéknek valamelyikében alapította s csak később helyeztetett onnan át Gyulafehérvárra, röviden csak azt jegyzem meg, hogy az erdélyi püspökségnek más székhelyéről, mint Gyulafehérvár, s ennek más helyről való idetelepítéséről sem okmány, sem hagyomány eddigelé nem tud semmit. Azon érvelése pedig, hogy az erdélyi püspökségnek ott kellett fekdünie, hol birtokainak zöme volt, saját bevallása szerint is „csak okoskodás, s nem valóságos, történeti adat“. Valóban az. Valamint ilyen „csak okoskodás“ az is, midőn azt mondja, hogy Szent István azért sem alapíthatta az erdélyi püspökséget, mert ezen püspökség egyházának védő szentje szent Mihály; ugy, de a valóban szent István által alapított veszprémi székesegyháznak is védőszentje szent Mihály. Már pedig „hihetetlennek látszik, mondja hogy szent István két székesegyházat épített volna Szent Mihály tiszteletére.

Végre Karácsonyi azon véleménye megokolásául, hogy az erdélyi püspökséget nem szent István, hanem szent László alapította, vagy legalább ő helyezte át eredeti ismeretlen helyéről Gyulafehérvárra, mint egészen döntő, s még eddig figyelembe sem vett, érvre hivatkozik Temesvári Pelbárt fennebb idézett azon szavaira: „B. Ladislaus duo monasteria episcopalia construxit scilicet Varadiense et Albenese.“ — Igen, de már fennebb láttuk, hogy Katona figyelmeztette Gánóczyt, hogy a „monasterium“ alatt nem érthető „püspökség“ smidőn Gánóczy mindennek dacára Thuróczyznak is hasonló helyére hivatkozott, Katona csak ennyit válaszolt: „Quia hic Thurocius „monasterium“, non episcopatum, a D. Ladislao fundatum asserit docendum Gánóczyo fuisset etiam episcopatum monasterii nomine sumi posse. Hoc non praestito, nihil praestitit.“ (Epist. II. 34. l. Lányinál.) Pray pedig példaként is megmutatta, hogy a monasterium nem egyértelmű az episcopatus szóval. Én sem mondhatok Karácsonyinak ezen argumentumára egyebet: „Hoc non praestito, nihil praestitit.“ Míg be nem bizonyítja, hogy a monasterium episcopale kifejezéssel valamikor valaki püspökséget akart jelezni, addig Pelbártból vont és döntőnek vélt bizonyítékát ilyennek el nem fogadhatjuk.

A mi most már a szent István által épített székesegyháznak keletkezését illeti, többen, és ezekhez csatlakozik Szeredai Antal („Collectio continens tabulas vet. et rec. monumentorum, quae in Templo Alba- olim Juliensi, nunc Carolinensi in Trans. sunt

fueruntque locata“. A.-Carolinae, 1791.11.) valamint a többször hivatolt erdélyi Schematismus is (1846-év, 83. l.) azt tartják, hogy szent István a régi Alba-Julianban létezett római pogány templom helyébe építette a székesegyházat, vagy úgy, hogy azt átalakította, vagy pedig, a mi valószínűbb, azt leromboltatta és annak romjaiból egészen új templomot építtetett a keresztény izlésnek és szükségletnek megfelelően. Ezen nézet megokolásául hivatkoznak I. azon feliratos római kőre, melyet Stieröchsel, másképp Taurinus István fehérvári kanonok és püspöki általános helynök szerint (Stauromachia seu Bellum rusticum. 1519. 448 l.), Geréb László erdélyi püspök (1476—1501.) a székesegyház falába beillesztetett, a melyet még ott látott Reichersdorff, Szilágyi szerint Reichersdorfer György, I. Ferdinánd király udvari Secretarius 1550-ben s a melynek felirata így szól: J. O. M. Et. Junoni. Regin. Pro. Sal. Imp. M. Aur. Antonini. Pii. Aug. Et. Juliae. Aug. Matris. Aug. M. Ulp. Mucianus. Miles. Leg. XIII. Gem. Horologiar. Templum. A. Solo. De. Suo. Ex. Voto. Fecit. Falcone. Et. Claro. Coss. — 2. Az északi előcsarnok homlokzatán és a templom oldalfalain szét-szórva látható pogány mithologiai alakokat ábrázoló domborművekre. — 3. A csaknem 2 bécsi öl szélességű alapfalazatra, melyet legutoljára akkor földtek föl, midőn Stoyka püspök 1753-ban a régi szentély helyébe újat építtetett. — Hogy mennyire elfogadható következtetést lehet vonni ezen okokból a templom pogány eredetére, azt eldönteni sőt részletesen megvitatni sem akarom. Annyi mindenesetre bizonyosra vehető, hogy a dákok, mint a rómaiak idejében volt templom ezen előkelő pozitív birtósrégi városban; de hogy az hol feküdt, azt ugyan még sejdíteni is alig lehet; ez azonban nem zárja ki a lehetőségét annak, hogy a püspökséget e helyen megalapító szent király a régi pogány templomnak használható részeit fel is használta az ő általa építtetett keresztény templomhoz. Csakis a felhozott okok közül a másodikra, vagyis a templom külső és belső falain szerteszórtan található állítólag pogány alakokra nézve kívánom az igazság kedvéért megjegyezni, hogy ezek az alakok épen nem pogány, hanem mindannyian keresztény eredetűek, mert nem egyebek, mint részint a reneszánsz építészeti izlésnek ornamentális diszitményei, miként ezt a reneszánsz stílusban épített Lázó-féle előcsarnok megkívánta; részint pedig a keresztény szimbolikának ismert alakjai, melyek egykor a román izlésű szentély apszisát diszítették rendben elhelyezve, s onnan jutottak azután a templom különböző helyeire, minden rendszer nélkül, mikor a román alsó szentély a csucsives felső szentélylyel kibővített.

A Csik-Somlyón 1902. július 7—11-ig tartott papi szentgyakorlatokon résztvettek a következők:

- 1 Albert Ferenc főgymn. tanár Brassó.
Albert Zsigmond lelkész Kászón-Jakabfalva.
Antal József plebános Csik-Menaaság.
Agoston Ignác lelkész Tütrös.
- 5 Bagoly Mihály lelkész Kézi-Polyán.
Baka János " Zágón.
Balázs Ferenc plebános Törja.
Balló János " " Madaras.
Bartha Ferenc s. lelkész Csik-Szereda.
- 10 Bálint György fin. igazgató Csik-Somlyó.
Bálint Lajos plebános Csatószeg.
Bence Lajos " Futásfalva.
Benke János lelkész Gyimeslok.
Boér János lelkész Gyimes.
- 15 Buslig József főgymn. tanár Brassó.
Csató Ferenc plebános Szent-Lélek.
Daró Lajos lelkész Lővéte.
Farao Simon alesp. plebános Cs.-Szépviz.
Fazakas Gáspár főgymn. tanár Csik-Somlyó.
- 20 Fejér Endre lelkész Ilyefalva.
Fejér Manó alesp. pleb. Sepsi-Szt-György.
Fuchs Gusztáv s. lelkész Brassó.
Gagy György s. lelkész Gy.-Szt-Miklós.
Gábor József hitoktató Bereck.
- 25 Gáspár János plebános Kadicfalva.
Govrik J. Gergely mecht. hitoktató. Erzsébetváros.
Hosszu Ferenc alesp. plebános Csik-Szent-Király.
Imre Károly plebános Csik-Szent-György.
Incze Domokos lelkész Csicsó.
- 30 Incze András plebános Kolozs.
Jakab Lajos alesperes-plebános Csik-Szt-Mibály.
Jószl János s. lelkész Karcfalva.
Kacsó Boldizsár s. lelkész Gyergyó-Ditró.
Karácsony József kép. igazgató Csik-Somlyó.
- 35 Kassai Lajos pl-bános Csik-Somlyó.
Kádár József lelkész Cs.-Mindszent.
Kászonyi Alajos s. lelkész Nagy-Szeben.
Kiss András plebános Oroszhegy.
Keith Károly főgymn. tanár Sz.-Udvarhely.
- 40 Konez István plebános Cs.-Tusnád.
Kóródy Mihály lelkész Cs.-Szt.-Miklós.
Kovács Mihály plebános Cs.-Szépviz.
Kőrösi Géza lelkész Cs.-Taplóca.
Lajos Balázs hitoktató Gy.-Ditró.
- 45 Lőrincz Sándor plebános Cs.-Szent-Imre.
P. Lőrincz Domokos Szt. Fer. r. áld. Esztelnek.
Lukács Vilmos lelkész Cs.-Szt.-Domokos.
Markaly Ant. plebános K.-Szt.-Lélek.
Máthé István alesperes pleb. Baróth.
- 50 Mészáros József s. lelkész Gy.-Remete.
Miklós István plebános Cs.-Szt.-Márton.
Nagy Ferenc lelkész Bözöd-Ujfalu.
Pap Albert lelkész Szt. Egyh. Oláhfalva.
P. Pap Kajetán szt.-Ferenc r. áld. Csik-Somlyó.
- 55 Pályi János hitoktató Brassó.
Pál György lelkész B.-Váralja.
Péter Lajos lelkész Cs.-Delne.
Orbán Dénes s. lelkész Gelence.
Rancz János alesp. plebános Cs.-Karcfalva.
- 60 Ráduly Simon főgymn. tanár Csik-Somlyó.
Rettegi József plebános Atyha.
Rész János s. lelkész Gy.-Álfalu.
Sebestyén Mózes alesp. plebános Zetelaka.
Sorbán Endre lelkész Sósmező.
- 65 Szabó Márton lelkész Bordos.
Szekeres János lelkész Karácsonfalva.
Tamás Dávid plebános Ósdola.

P. Tima Dénes kép. tanár Csiksomlyó.
Tódor József plebános Sepsi-Szent-Iván.
70 Török Ferenc lelkész Csik-Szereda.
Varga Sándor fin. igazgató Sz.-Udvarhely.
Vilman Géza lelkész Gy.-Kilyénfalva.
dr. Waszilkiewicz Viktor fin. aligazgató Csik-Somlyó.
Zonda Vince lelkész Gy.-Tekerőpatak.

A szentgyakorlatok vezetője *Gatambos Kálmán* egyházmegyénkben a népmissziókból ismeretes fáradhatlan buzgalmu lazarista aya volt.

TANÍTÁSÜGY.

A hátszegei „Erzsébet” rom. kath. leányiskolában

az évzáró vizsgák június hó 27- és 28-án voltak. A Szt. Ferencrendi nővérek, mint mindig, ugy ez alkalommal is tanubizonyágát adták annak, hogy mily odaadással, szeretettel és páratlan buzgalommal teljesítik nemes missziójukat kicsiny városunkban. A vizegán, melynél kitünöbben sikerült aligha hallottak még a zárda komor falai, ft. Lady Gyula esperes-plebános, kertületi tanfelügyelő, az iskola igazgatója elnökölt, ki a növendékeket rendkívüli szigorúsággal vizsgáztatta le: s a növendékek a legapróbbtól a legnagyobbig rendkívüli ügyes és helyes feleleteikkel örvendezteték meg a nagyszámu közönséget és a szülőket, kik közül nem egynek a szemében ott láttuk ragyogni az örömkönnyekeket.

Június 28-án délután 4 órakor volt az évzáró ünnepély. A gazdag program és sokat ígérő ünnepélyre már 2 órkor kezdett gyülekezni a közönség, mely nagy számmal való megjelenésével mintegy elégtételt akart adni a „Hunyadvár megye” című lapban igazságtalauul meghurcolt apácáknak. A 17 pontból álló műsor minden egyes darabja kitünően sikerült. Különösen tetszést arattak: „Galopp” zongorán 6 kézre Puy Irma, Nagy M., és Mendel M.; „Tavaszi érkezése” karddallal zongorán 6 kézre, előadták Báts nővérek és Berger R.; „Fátyol ruha” mazurka, zongorán 4 kézre előadták Kéméndy Blanka, Halle I.; „Houí ábránd” Báts Kornelia. Kedves volt „Spanyol Gitánák” zenei bohózat, előadták Theodosie, Halle, Hirsch, Toma, Fabry, Berger és Galambos. „Fra Diavola” kettős hegedűjáték zongora kísérettel, Berger R. Stupinián V. „Kénes lányka” szavaltá Rettegi A. „Magyar ábránd” zongorán játszotta Theodosie Blanka nagy precizitással. A műsor legmegragadóbb és legsikerültebb pontja volt „A két vasalónó” c. tréfás duette, melyet két aranyos gyermek Kovács Katica és Stupinián V. adtak elő a legszertetreméltóbb játékkal, mely a lelkes közönség szeméből a meghatottság könnyeit csalta ki. — A remek hangverseny a legszebb és legtisztább élvezetet nyújtotta a közönségnek, melyért a hála és dicséret Majorina nővert illeti, ki törhetetlen buzgalommal és kitartással tanította be a növendékeket.

Nem mulasztatom el, hogy elismeréssel és dicsérettel számoljak be e helyen a gyönyörű munkakiállításról is. Sok szép munkakiállítást volt alkalommal látni, de azt gondolni sem mertem, hogy egy 6 osztályyal bíró elemi iskolában a női kézi munkáknak ennyi ágát műveljék, s hogy oly tökéletes és értékes munkákat lehessen látni.

Az egésznek az ügyes elrendezésén Viró nővérek a gondos keze látszik meg. Városunk intelligens közönsége zenufólásig megtöltötte az erre szolgáló termeket s nem tudott betelni a gyönyörű munkák szemlélésével, melyek közül figyelmét leginkább leköltötték; Theodosie Blanka Iris szecessziós himzése s két festett, égetett fali tányérja, Kéméndy Blanka eyelamen himzésű asztalterítő készlete, fából készült égetett és festett szobabutorzata, Berger Sarolta égetett plüsch milieuje, Báts Koroclia asztalterítő készletének pipacs himzése, Hirsch Róza poszlance munkája, himzett milieuje és égetett fali etagere, Schulteri Mathild congrai fali szönyeget,

gyönyörű Iris mintázattal bimezve és asztali készletének seccsios pipacshimzéje, Galambos Józsefa vadrózsa himzésű asztali készlete, Serafin Viorka szegfű himzésű asztali készlete, Munteán Gracella két napraforgó és tulipános himzésű congrai tali szőnyege, Puy Irnaka gyönyörű himzésű milienje, Fábry Gizella tálcatakarója és törölközője. A számtalan és szépen sikerült rajzok között a legfeltűnőbbek a Kovács Elvira és Apjok Ilona rajzai voltak.

A Szt. Ferenc rendi nővérek eme valóban minden tekintetben kitűnően sikerült vizsgájából a lelkes és buzgó hivatás szeretete tűnik ki, miért is reméljük, hogy végre talán azok a politikai színezetű támadások, melyek az iskola ellen irányulnak s a melyekkel oly gyakran van alkalmunk találkozni, közös kulturális célunk elérése érdekében maguktól fognak elmúlni.

Aurea nővér főnöke az ő tenkölt nemes gondolkodásával s az ő igazán „aureus“ szívetől sugalt intézkedéseivel az idén is megmutatta, hogy kulturális miszióját mily hiven és buzgón teljesíti.

Hatszég.

Görög Aladár.

KÜLÖNFÉLÉK.

— **Püspök urunk** július 8-án Kolozsvárt az 51-ik ezred új zászlóját megáldotta, onnan Csik-Somlyóra utazott a papok és a tanítók lelki szerttyakorlatára; 20-án részt vesz Both Ferenc gyergyó-szabhegyi kanonok-plebános arany-miséjének ünnepélyén, mely után pár napra fényes ünnepségek között fogja felszentelni a gyergyó-tölgyesi most az idén épült szép templomot.

— **Felhívás katechetikai értekezletre.** Püspök urunk a következő felhívást adja közre: „Az 1902. január 8-án tartott püspöki tanácskozmányon kapott megbízáshoz képest feladatomnak tekintvén a katechizmus-kérdés lehetőleg megnyugtató megoldásának előkészítését, ezennel felhívom az érdekelt egyházi férfiakat, akik a vallástanítással elméletileg vagy gyakorlatilag foglalkoznak, illetőleg foglalkoztak, hogy a f. é. augusztus 24-én délelőtt 9 órakor Budapesten a központi papnevelőintézet dísztermében (IV. ker. Papnevelde-utca) tartandó katechetikai értekezletre megjelenjen szíveskedjenek. Az értekezleten egy vagy több erre kiválasztandó előadó fejtegetéseiből és javaslataiból kiindulva a következő kérdésekre fogunk megvitátásra kerülni: a) hányféle katechizmus-kiadás kívánatos a különböző iskolák különböző fokuszáljai részére; b) megtartandók-e a Deharbe-féle katechizmusok; c) ha Deharbe megmarad, milyen eljárással módosíthatók; d) mely intézkedések kívánatosak a többi vallástani könyv tekintetében és általában a vallástanítás ügyében. Szívesen fogom venni, ha a főt. papság mindazon tagjai, kik a vallástanítás terén bővebb tapasztalatokat szereztek, vagy behatott tanulmányokat tettek, az említett kérdésekre vonatkozó véleményüket és általános, vagy részletes javaslataikat tolyó évi augusztus 10-ikéig nekem Bakocára (Baranyamegye) írásban megküldik. Gyulafehérvár. 1902. július 2-ikán. Majláth Gusztáv Károly s. k. erdélyi püspök.

— **P. Kóródy Berárd** sz. ferencrendi áldozópap s a csiksomlyói tanítóképző-intézet h. hitánára f. hó 4-én a közpiskolai hitánári vizsgálatot sikerrel letette.

— **Primitia.** A sepsi köröspataki római katolikus egyházközségnek foilyó hó 6-án örömlütsnepe volt, midőn Fejér Manó sepsi szentgyörgyi esperes plebános manuduktorsága mellett a község szilöttje Fejér Imre mutatta be első szent miseáldozatát. Magasztossá tette az amugy is megható ünnepet az öreg szülőknek a misés pap hat testvérel való megáldoztatása és az áldás kiosztása, amelyben ugy az újmisés, valamint az egész község jötevője özvegy gróf Kálnoky Félixné özses nála tartozkodó főuri rokonaival együtt részt vett. Az egyházi ünnepély után az újmisés pap családjával, megjelent barátival és tisztelőivel együtt Kozma Imre helybeli plebános vendégzerető házána volt hivatalos.

— **Mária-kongregációk ügyében.** Julius hó 1-én gróf Majláth Gusztáv Károly erdélyi püspök elnökelete alatt az ország több közpiskolai hittanárs tanácskozott a Mária-kongregációk ügyében. Különösen az ifjúság között célozza ezeket meghonosítani. Az ott megjelentek soraiban alkalmunk volt látni több egyházmegye hitelemzőit, a tanító rendeknek képviselőit, a különböző közpiskolák hittanárait, kik a nemes ügy iránti érdeklődésből messze vidékről fáradsat és tanácskozásra. Számra nézve 60–70. E tanácskozáson közös megbeszélés tárgyat képezte a Mária-kongregációk terjesztésére alkalmas módok és eszközök feltalálása. Igen élvezetes előadásban hallottuk a Mária-kongregációk üdvös hatását az ifjúságra és a társadalomra. Komarik Jézus-társasági atya Kalocsáról fejtegette a kongregáció megalapításának és szervezésének módozatait és szabályait, melyek külön lenyomatban rendelkezésere fognak bocsáttatni az ügyvel érdeklődő hittanároknak. — Megállapodás történt, hogy egy ker. kath. szellemben szerkesztett lap bocsáttatik közzé, mely az ország Mária-kongregációk ügyével fog foglalkozni és azokat össze-tartani. Szép és igen nemes az ügy, melyet mint kezdeményezők, a „Budap-sti Mária-kongregáció“-t (VII. Damjanich-utca 50.) alapító és vezető lángbuzgalmu fiatal tanárai az ország ker. kath. ifjúságát boldogítani akarja. Fényes siker koronázza fáradságunkat!

— **Felhívás.** Tiszteletteljes kérelmet intézek mindazon pap-társaimhoz s azon tanuló-társakhoz, kik a gyulafehérvári papnevelő-intézetben 1877. évben vártuk és fogadtuk az Augustineumból hazatérő — már kinevezett tanárunkat, a tolyó évben tanárkodásának 25 éves jubileumát megért *Ujfalusi József* dr. kolosmonostori apát székesegyházi kanonok ur ő nsgát, hogy jöjjenek özse mi, kik tanári pályája kezdetén első tanítványai voltunk; s jöjjenek azok, kik a fáradsalmak és örömlükben gazdag 25 évi tanárkodása alatt tanítványai voltak . . . és lehetőleg a f. év augusztus 25-én kezdődőleg megtartandó szerttyakorlat alkalmával minden bankettezés kizárásával e kellemes napokhoz méltóan nyujtsuk át neki kedves emlékül azon hó 29-én d. e. a szeretet s hála virágaiból font koszorót. — E felhívást mint a jelenlegi kapocs alapján is, némileg illetékes vagyok kötelességszeríten megkezezeni; a vezetést bár kiörömet veheti magára s program-szeríten intézheti. Kolozsvárt 1902. július hó. Udvözlettel *Kolín István* kolosmonostori plebános.

— **A kolozsvári zászlószentelés** simán, reudben folyt le. Nem tartozik lapunk keretébe az ünnepségről terjedelmesen referálni. De Feilitsch A. báró orsz. képviselő beszédjét, melyet a banketten mondott s mely melegségével, erejével

szinteségével valóban gyűjtő hatást tett, szóról-szóra hozzuk. A köszöntő így hangzik:

T. Uraim!

Mint Kolozsvár város egyik országgyűlési képviselője, emelem föl igaznyelven szavamat és kérem rövid időre becses figyelmüket — türelmüket.

Ugy érzem, úgy tudom, hogy Kolozsvár város és Kolozsvármegye minden egyes lakójának, — e dicső és fényes multu város minden egyes polgárának lelkét, keblét és szívéét az öröm, a boldogság, a büszkeség nemes érzése töltötte be a mai napon, a misor házi ezredének multjára és a multban a dicső tettek fényes sorozatára, a bátorságnak példátlan eseményeire — a melyeket az ezrednek egyik kiváló képzettségű tisztje írásban is megörökített — visszagondolt, azokat lelki szemei elé varázsolta és azokban saját fiainak — gyermekeinek dicsőségét, rettenthetlen bátorságát és elévülhetlen érdemeit látja megörökítve. (Élénk éljenzés.)

De — egyuttal a fájdalom, a keserűség érzete is áthatja lelkemet, fészkel be magát szívembe, ha a legközelebbi mult 3—4 hétnek eseményeire gondolok vissza, a mikor egyesek ezt a magasztos ünnepélyt a zászló-szenteléssel kapcsolatban megfontani, az összhangot megzavarni s hogy úgy mondjam, az egyetlenlenség magvát közénk binteni, az egyetlenlenség ékét közénk verni megkísérelték.

Az ezrednek — házi ezredünknek — 200 éves jubileuma alkalmával fölszentelt zászló ügyét értem ez alatt.

T. uraim!

Ennek a ma már felszentelt zászlónak egyik oldalán egy címert láttam, a mely ma már csak maradványszámba mehet, közjogi jelentőséggel többé nem bír, mert a mit annak idején kifejezett és képviselt, az ma már csak emlékezetben él, a történelemé, — a multé! (Zajos helyeslés.)

Jelkép — a régmult időkből, talán történelmi értékű ereklye, de nem sért sem jobbra sem balra, mert az, a mit valaha kifejezett, már nem létezik. (Zajos helyeslés.)

Es — láttam ennek a lobogónak a másik oldalán Sztíz Mária-nak a képét — a magyarok védasszonyát — védőszentjét (Lelkes éljenzés.), láttam azt a jelképet, a melynek védelme alatt harcba indult a magyar telekezeti különbség nélkül (Zajos éljenzés.), ki a mikor vérét — életét áldozta e nemzet a királyért és hazáért — akkor úgy a protestáns — mint a katolikus, a zsidó — és bármely biffelekezett hazánk fia, a Mária szent nevével ajakain ontotta vérét a magyar haza dicsőségére és királya iránti hűségében. (Hosszautartó, lelkes éljenzés.)

Hol tehát a sérelem egy olyan lobogóval, a mely egyik oldalán egy maradványszámba menő közjogi jelentőség nélküli és különben is reformálás alá kerülő címerrel — de a másik oldalán a magyar nemzet védasszonyának — harci szózatának és imájának képével, a Sztíz Mária-val van ellátva? (Élénk helyeslés.)

Nincs itt sérelem, tisztelt uraim, és az a lobogó is, a mely ma fel lett szentelve, csak egyet bizonyít, egyet jelképez, azt —, azt, hogy minden igaz, hű és tisztességes magyar ember, királyáért, hazájáért egyaránt mindig kész vért ontani, életét áldozni. (Lelkes éljenzés.)

Es nem is fejez ki ez a ma felszentelt lobogó egyebet, mint azt, hogy Sztíz Mária, a magyarok védasszonyának szent

nevével ajkunkou, e hazának minden hű és igaz gyermeke, nemzetiségi különbség nélkül, akár német, akár tót, oláh, rutθέν, szerb vagy horvát legyen, az a magyar nemzettel együttesen hiven beütlettel és utolsó csepp véreig szolgálja királyát-hazáját, küzd és harcol, él és hal értünk. (Lelkes, hosszas éljenzés.)

A trón és a haza védelmében egyek kell hogy legyünk mindig, — és én azt a lobogót, a melynek egyik oldalán hazám védszentjének képe ragyog, a mely magyar püspök által lett felszentelve, a melyre gyermekeink, fiaink — véreink tetek esküt, lelkem egész melegével és szeretetével övezem és olyan szent ereklyének tekintem, a melyet minden igaz magyar ember nemzeti érzületének szent ihletével áldhat meg. (Igaz! Ugy van!)

S így az, a ki a közös hadseregben nem a kitartott elemet, hanem a baza és trón védőjét, a békének hatalmas bástyáját látja, a szive egész melegével vehetett és vett is részt a mai szép és magasztos ünnepen. (Élénk helyeslés.)

Nem is hirdet, nem is fejez ki ez a felszentelt lobogó egyebet, mint a király — mint a haza iránti hűséget és jelképe annak, hogy e kettő védelmében vértünket és életünket áldozni szent köteleaságunk. Eoben pedig mindannyian egyek vagyunk, együtt érzünk, együtt lelkesedünk és ha kell együtt küzdünk, együtt halunk. (Zajos éljenzés.)

T. uraim!

A jó, a szép, a nemes érzés és kívánság annál szebb, annál értékesebb, annál igazabb, mennél gyakrabban ismétlődik.

Szeretném poharamat emelni ennek az ezrednek minden egyes tagjáért, a közlegénytől fel az ezredesig — úgy a mint azt szívemben érzem, névleg és egyenkint kívánok mind egyiknek boldogságot, örömet, dicsőséget és hosszú életet, hisz mindannyian gyermekeink atyafiaink, véreink — de ezt csak érezni, elmondani azonban nem lehet. Épen ezért azzal a hű és szívem mélyéből fakadó kívánsággal, hogy a ma felszentelt új lobogó alatt, a Sztíz Mária-nak, a magyarok védő szentjének jelképével az ezred eddigi dicsőségének szib babékoszoruját szebbnél szebb, nemesebbnél nemesebb virággal díszítse — emelem poharamat arra, a ki mindannyijukat jelképpileg képviseli, a kiből mindannyijukat személyesíthetem, emelem poharamat az ezrednek dicső tulajdonosára Probszt tábornagynagy ur ő nagyméltóságára. (Hosszas, lelkes éljenzés és taps.)

— **A Barcsay és Jósika családok sirboltját feldúlták.** Fölbáborító esetről kell beszámolnunk. Valami pénzsovár, érzéketlen román ember meggyalázta Erdély fejedelmi családjának, a Barcsayaknak sirboltját, amely egyuttal a Jósika báró család örökös nyugalomhelyéül is szolgált. Vulk a neve a pellengére való embernek. A sirbolt Gyulafehérvár közelében az ugynevezett tartariai birtokon van. Ez a birtok századokon át a Barcsay fejedelmi család tulajdonát képezte, állítólag itt nyugszik Barcsay Domokos fejedelem is. A Barcsay-család házasságok révén a mult században közeli rokonsági kötelékbe lépett a báró Jósika-családdal, melynek sarja Jósika Miklós báró, a hírneves regényíró. Szomorú jele az időknél, az erdélyi nemesség hanyatlásának, hogy ez a birtok is gazdát cserélt három esztendő előtt. Ugy Vulk nevű román kalmár vette meg. Vulk figyelmét a minap egy ismerőse felhívta az ősi sirboltra, mondván, hogy a hol annyi gazdag nemes fekszik, ott bizonyára kincsek, drága

halotti ékességek is lesznek. Vulkuak egyébb sem kellett. Nyomban nekiment a sirb'otnak s a szó szoros értelmében széjjelbányatta és hogy megtalálja a kincseket, felfeszítette a koporsókat s a csontokat széjjeldobálta. Századokon át Erdély első családjának temetkezési helye volt e sirbolt, most széjjeldult romba, melyben szerterdobálva, ruhaiktól, ékszerektől megfosztva bevernek a fejedelmi ősök csontjai. Vulk még a falakat is széjjelbordatta, mert kellett neki a kő s a téglá, hogy ólakat építhessen. Ezt az eljárást megtorlandó a Barsay-család bünvádi feljelentést tett a sirbolt hiénája ellen.

— **Anti-Krisztus Nagyváradon.** Már néhány hete elmult, de most is érdemes megírni, hogy a nagyváradí főkapitányi hivatalhoz érkezett a következő beadvány:

Jelentés.

A Nagyvárad városi. Tekintetes Rendőr Fő Kapitány Hivatalnak tiszteletel. Alírótt ezen val szerencsém a Tekintetes Rendőrkapitányi Hivatalnak; egy részről bejelenteni, másrészt pedig kérelmezni azt, miszerint En e tolyó év július havának 1-én azaz vasárnap délután az isteni tiszteletek végeztével 4 órakor egy a mai Kornak megfelelő általános nép Gyűlést rendezni: a Szent László térrén és ezen négytül-lesen szándéksok agítani az az Egy Oly beszédet tartani amelyel Országserzte a kedélyeken ugy a Haza, Isten, a Hitt egyházak által kibírdett valásoknak ugy szeretetére, valamint annak támogatására fel hívni, a melynek szin büninna Vallás Nemzetiség és párt; különbség nélkül leend előadva általam s ha lehetséges a Fekete Sas Erkélyről az ellő adáson pedig az itt következő petíciókból Al, melyeket kérem tudomásul veni, Isten és a Haza Nevében.

1. Van Isten; medig lesz Isten: mikor nem lesz Isten. Lesz Jehova.

2. Mi az Anti Krisztus és mi anak legyszentebb kötelessége.

3. Miért kel a szent Hit egy Házakat szeretni és pártolni, ezért mi a földi jutalom.

4. A Villág és a Természetti tünemények Haladása az Embereket együtt.

5. Az emberi Méltóságnak szép és jogos tulajdonságai az 1848-ik év 20-ik törvényeken fektett szabad eszmék allapján a Szabadság, Egyenlőség és testvériaég szent és magasztos Igéi*) A Nagy Világon mindenütt

A szent keresztér áldott a szenvedés

A Hazáér Dicső a Halál.

Ezen iratomat a Tekintetes rendőr urnak becses tudomásul vétele után méltóztason kérem engemet minél előbb értesíteni intézkedéseiről s azt Hirlapilag is közölni tájékozásom végett. Miért is Becses sorait várva maradok mély tiszteletel alázatos szolgálja

N. N. (név fölülleges)

Arany okleveles szabó —
Bölcsész jostó és valamint
az Első Anti Krisztus.

A négytülési engedélyt persze nem adta meg a kapitányi hivatal, pedig lett volna elég hallgatósága s érdemes lett volna meghallgatni az Anti-Krisztus előadásait.

Azt hisszük, hogy a rendőrség elég figyelemmel kíséri az Anti-Krisztust — de jó lenne ha a megfigyelő osztály is tevéje fordítaná érdeklődését. (T.)

— **A harang jubileuma.** Az idén ezer éve, hogy az első harang megkondult hazánkban és igazán megérdemelne ez a dolog, hogy katolikus hívőink megemlékezzenek

róla. A harang története vagy 1500 évre nyúlik vissza. Az első keresztények még nem ismertek harangot, őket hangos kiáltásokkal hívták istentiszteletre, miközben fakalapáccsokkal kopogtak ajtóikon, vagy két lapos deszkadarabot csaptak össze-jeladás gyanánt. Az első harang — 1500 év előtt — Kampaniában, a nolai székesegyházban kondult meg először s bőlecs és jámbor Pál püspököt nevezik főtálatálójának. Innen kifolyólag a harang latinul „campana“ és „nola“ nevet visel. Lassan azután elterjedt a harang használata és 559-ben már több francia községben volt található. Rómában Kr. u. 590-ik évben csendültek meg a harangok.

I R O D A L O M.

— **A „Havi Közlöny“ m. t. előfizetőit** a „H. K.“ szerkesztősége kötelességszerűen értesíti, hogy a „Havi Közlöny“ legközelebbi füzeté, — mert abban az új, terjedelmes antonómiai szerzeset teljes szövegét is egyszerre akarja közölni, — mint június-júliusi kettős füzet jelenik meg július közepén. Szándéka az volt, hogy e kettős füzetet már június végéig megjelenteti, amde a szerkesztő új hivatala, illetőleg a temesvár-gyárvárosi plebánia átvétele és a lakás-változtatás miatt számítása ellenére megkésett. Tisztelettel kér tehát e rövid időre szives türelmet. Kiváló tisztelettel Temesvár gyárváros, 1902. június 30. Patzner István, szentzéki ülnök, temesvár-gyárvárosi plebános, a „Havi Közlöny“ szerkesztő kiadója.

P á l y á z a t.

— **A gyergyó-csomafalvi** róm. kath. segédkántortanítói állomás megfresdedvén, arra ezennel pályázat hirdettetik. Jövedelmek: 1) Rozskepe 42 $\frac{1}{2}$ kalongya pénzértékben 170 korona, 2.) Zabkepe 62 $\frac{1}{2}$ kalongya 125 korona. 3.) Ospora 70 korona. 4.) 44 terü bükkfa 88 korona 5.) Favágási illeték 20 korona, 6.) Stóla átlag számítva 100, korona 7.) Ajtatos alapítványokból 25 korona. 8.) Tanítófizetés címen a község pénztárából havi előleges részletekben 240 korona. 9. Az iskola pénztárából havi előleges részletekben 60 korona. 10.) Természetbeni lakás, amely áll: 2 szoba, konyha, kamra, pince, sütőház, istálló és csűr, a kántorral közös telken egy kis veteményes kert. 11.) Erdőltetési és legeltetési jog a régi alapon. Kötelességei: 1.) A mindennapi és ismétlő tankötelességek az iskolaszék által meghatározandó osztályainak önálló tanítása. 2.) Segédkántori és sekrestyési teendők végzése. 3.) Vasár- és ünneppalok szentmise előtt a szentolvasó előimádkoztatása és a betegek látogatásánál jelen lenni. 4.) A templom tisztogatóra és narangozóra felügyelői. 5.) Esztleg falkola kezelés, melyért külön díj fizetetik. Pályázni akarók köllőleg felszerelt folyamódványokat alattirt iskolaszéki elnökhöz 1902. július hó 31-ig nyújtsák be. Csak okleveles pályázhat.

Gyergyó-Csomafalván, 1902. július hó 7-én.

Balló János,
plebános, iskolaszéki elnök.

*) Ez az Anti-Krisztus aligba nem kálmínista. Szerk.

Kiadja: Az erdélyi róm. kath. Irodalmi Társulat. Felelős szerkesztő: Zlamál Agost.
Szerkesztőtársak: Eröss József, Kárpiss János, Péter János dr., Wagner Sándor.

Nyomatott Papp Györgynél a püsp. lyc. könyvnyomdában Gyulafehérvárt.